

СПОДЕЛЯНЕ НА ДЕСЕТГОДИШЕН ОПИТ И ДОБРИ ПРАКТИКИ В РАБОТАТА С УЧЕНИЦИ СЪС СПЕЦИАЛНИ ОБРАЗОВАТЕЛНИ ПОТРЕБНОСТИ В ПГГСД „НИКОЛАЙ ХАЙТОВ“

Мария Георгиева, Мая Рогашка
ПГГСД „Николай Хайтов“ – Варна

Резюме. Настоящият текст представя изграден модел на обучение на ученици със специални образователни потребности. В ПГГСД „Николай Хайтов“ се обучават ученици със специални образователни потребности (СОП) повече от 10 години. Този опит и дългогодишни практики позволиха и допринесоха в училището да се изгради работещ модел за работа, който в навечерието на 95-годишнината от създаването на училището заслужава да бъде споделен и представен.

Ключови думи: философия; специални образователни потребности; образование; подкрепа; деца със специални образователни потребности; конфликти; разрешаване на проблеми

Въведение

През последните години темата за обучение на деца и ученици със специални образователни потребности е широко дискутирана. Тези деца са сред нас и навсякъде около нас. Те се нуждаят също толкова много от грижа, обич, внимание и образование, както и всички останали деца. Децата със специални образователни потребности имат нужда от специална педагогическа помощ, чиято роля е не да разкрива недостатъци, а да търси и прилага нови възможности за развитието им. Важна роля в това отношение играе социалната среда, която стои в основата на съвместното обучение и възпитание на деца с различни психофизически възможности за развитие.

Терминът „деца и ученици със специални образователни потребности“, наричани по-нататък деца и ученици със СОП, е синоним на широко използвания в англоезичната педагогика литературен термин „*children with special educational needs*“, използван във всички международни документи, издадени от ЮНЕСКО, които се отнасят за деца с увреждане.

В центъра на вниманието днес е приобщаването на деца и ученици със специални образователни потребности в масовите детски градини и училища. През последните няколко години темата за приобщаването на учениците е особено значима и важна. Приобщаването, като процес, зае важна част от училищното ежедневие. Създадох се редица нормативни документи, чийто акцент и посока на работа е приобщаването на учениците.

Как се реализира това у нас, и в частност в ПГГСД „Николай Хайтов“?

Обучение на ученици със СОП в ПГГСД „Николай Хайтов“

В училището се провежда обучение на ученици със СОП от 2009 г. Това е първата професионална гимназия във Варна, която започна обучение на ученици със специални образователни потребности интегрирано и в специални паралелки.

Учениците със СОП, които покриват държавен образователен стандарт, са приети в масови паралелки след VII клас по следните специалности: „Производство на мебели“, „Горско и ловно стопанство“, „Интериорен дизайн“, „Парково строителство и озеленяване“. Учениците със СОП, които не покриват държавен образователен стандарт, се приемат и обучават след завършен VII клас с документ удостоверение в тригодишен курс на обучение по специалност „Озеленяване и цветарство“, професия „Работник в озеленяването“.

Към настоящия момент учениците със СОП в гимназията в специализирани паралелки са X клас, а в масовите паралелки – общо 20 ученици от осми до XII клас.

Учениците, обучаващи се в гимназията, са с различни диагнози, състояния и трудности: лека до умерена умствена изостаналост, разстройство на училищните умения, нарушено зрение, хиперкинетично разстройство на поведението с дефицит на вниманието, детска церебрална парализа, дислексия, синдром на Аспергер и др. Поведението на децата е различно. Потребностите са индивидуални и те са продиктувани от състоянията им.

В Професионалната гимназия по горско стопанство и дървообработване „Николай Хайтов“ е създадена, разработена и непрекъснато се усъвършенства *подкрепяща среда* за ученици със СОП. За нейното постигане в нашето ежедневие ръководството и целият педагогически състав сме водени от някои общи характеристики, съобразявайки се с редица изисквания.

Достъпност на архитектурната среда

В гимназията има достъпна архитектурна среда. През последната година училището работи по проект „Региони в растеж“, който позволи изграждането на тоалетна, както и на метална рампа за инвалиди към централния вход на сградата. С времето в гимназията се създадох необходимите условия, за да могат учениците със специални образователни потребности да я посещават свободно и да се обучават спокойно. Има специално оборудван кабинет за ученици от специализирана паралелка. Обзавеждането е съобразено с изис-

кванията за интерактивна среда. Проектът на интериора е изработен от екип от специалисти (ландшафтен архитект, специалист по ергономия и цветознание и психолог). Кабинетът е секториран в две части, като едната е предимно насочена към обучителни занимания за учебните часове, а другата е оборудвана за допълнителни занимания в следучебно време или междучасията за провеждане на занимателни игри и клубове по интереси. При проектирането на мебелите бяха взети под внимание специфични физически и психически особености на учениците със специални образователни потребности. Учебните маси са за един човек, групирани по двойки, така че децата да имат достатъчно пространство, тъй като за учениците с аутизъм това е абсолютно необходимо, но и да се дава възможност за насърчаване на социалната адаптация, което е много важно за успешното им приобщаване. Местата за сядане се изпълняват от надуваеми фитнестопки, седенето върху които е приятно и забавно, не травмира седалищния нерв и укрепва мускулите на гърба и гръбнака. Масите могат да бъдат достигнати и от инвалидни колички. Изборът на цветовете и материалите за мебелите е съобразен с осветеността на кабинета и определен от няколко критерия:

- да нямат отблясъци;
- да не са твърде светли, за да не отразяват светлината и да натоварват зрението, и да не са твърде тъмни, за да не се отразява на психичното им състояние.

Избран е светъл бук в нюанс, който носи усещане за уют и природосъобразна обстановка. Масата за допълнителни занимания е кръгла, за да насърчава социализацията и екипната работа. Цветовете на стените са подбрани в зависимост от преобладаващите нужди на учениците – да повишават концентрацията и когнитивните им способности. Избран е специфичен нюанс на зеленото с доказани такива свойства. Преходът между работната част и частта за други занимания е оцветен в лилаво поради специфичното въздействие на този цвят да релаксира децата и да предоставя равнопоставеност на усещането за комфорт при момчетата и момчетата.

Изработването на нагледни материали е съобразено със специфични дефицити, наблюдавани у децата със СОП, и са проектирани като органична част от интериора, като ситуиране, формообразуване и цветовете. Тук концепцията е да се привлече вниманието на учениците с ярки, запомнящи се багри, но същевременно да не се натоварва психиката. Учителите, които провеждат обучение на децата със СОП в този кабинет, са специално инструктирани за особеностите на психологичното управление на учениците в тази обстановка, като всеки учител сам подбира методите си на преподаване.

В гимназията има специално пригоден и съобразен с изискванията ресурсен кабинет, който е модернизирал, обзаведен отново с мебели в топли тонове, столове и маси, които са подходящи за индивидуална работа и за работа

в група. Ресурсният кабинет е приятно, достъпно и желано място за престой не само от учениците със специални образователни потребности. В училищния двор са обособени определени участъци, където учениците да провеждат учебна практика на открито по професията „Работник в озеленяването“, които са по-защитени и комфортни за тях. Учебните работилници, където се провеждат занятия по учебна практика на закрито, също са адаптирани за ученици със специални потребности.

Подкрепа при усвояване на учебния материал

Между учениците и учителите има атмосфера на непринуденост, спокойствие, поддържа се връзка на взаимно доверие, уважение и подкрепа. По този начин те успяват да разбират техните преживявания, нужди, проблеми, потребности. Учениците ежедневно търсят общуване с тях и с радост споделят както положителните, така и отрицателните си емоции. Провеждат се непрекъснати срещи на учениците с педагогическия съветник на гимназията за разговори по различни важни за тях теми. Учебното съдържание е адаптирано към възможностите на всеки ученик поотделно. В своята работа учителите прилагат интерактивни методи, разказ, беседа, дискусия, ролеви игри, решаване на казуси. Показват филми, създадени по произведения, включени в образователната програма. При някои ученици се наблюдава по-трудна възприемчивост поради разликата в способностите им за усвояване, възможностите за концентрация и възпроизвеждане на преподавания материал. За по-доброто възприемане на учебния материал учениците се подпомагат от ресурсен учител. Часовете по практика са особено интересни за тях. Всеки по различен начин възприема работата, която трябва да се извършва, и проявява изборителност и предпочитание към една или друга дейност. Крайният резултат обикновено ги въодушевява и ентусиазира за ползата и смисъла от обучението.

Работа с ресурсен учител

Ресурсният учител играе решаваща роля в приобщаването. Ресурсният учител в гимназията подпомага учениците със СОП в учебния процес и в извънучилищната дейност за оптимално усвояване на учебното съдържание, интелектуално, психическо, социално развитие и адаптиране в общата учебна среда. Съвместно с масовия учител организира както урочната, така и извънурочната дейност с учениците, преподава индивидуално или групово в зависимост от нуждите. В своята ежедневна дейност ресурсният учител съветва и подпомага учителя в разработването на стратегии и дейности, които благоприятстват включването на ученик със СОП в съответния клас. Създава максимално добри условия за справяне с трудностите на ученика. Подпомага изпитването на учениците в решаването на тестове, писане на домашни задания, работа по проекти. Вече трета учебна година ПГТСД „Николай Хайтов“ разполага с щатен ресурсен учител, а през новата 2019/2020 учебна година предстои назначаването и на втори.

Работа с училищен психолог

В своята работа психологът присъства ежедневно, трайно и ефективно в училищния живот на всички ученици, и в частност на тези със СОП. Работата с тях е насочена към:

- оценка на психическото развитие на ученика, неговите когнитивни възможности и равнище на интелект;
- определяне на емоционалното състояние и социалната компетентност;
- разглеждане на поведенческите проблеми и работа с тях при заявка и необходимост;
- оценка на потенциала и ресурсите на ученика като база за надграждане и стимулация;
- консултиране и специализирана терапевтична помощ на учениците;
- провеждане на лятна работа;
- намеса при конфликтни ситуации;
- овладяване на агресивно и/или автоагресивно поведение и др.

Осигуряване на емоционална подкрепа

За учениците със СОП е изключително необходимо да се обучават в обстановка, в която да се чувстват защитени и сигурни. Независимо от полагащите се усилия това в масовите паралелки, където целта е интеграция и приобщаване на ученици със СОП, невинаги е възможно. В специалните паралелки, където класовете се състоят само от ученици със СОП, това практически е по-осъществимо. Там цари атмосфера, в която се изграждат самочувствие, мотивация, надежда и устойчивост. В масовите паралелки също се работи в тази посока, но поради различията на учениците и неприемане на някои от тях, има такива, които открито показват своето отчаяние и липса на доверие, други дълбоко у себе си крият ниско самочувствие и чувство на непълноценност.

В своята преподавателска дейност педагогическите специалисти са наясно, че всекидневната работа в клас трябва да допринася за развитие на самочувствието и мотивацията на учениците. Това се осъществява с осигуряване на емоционална подкрепа на всички обучаеми. Тази подкрепа е свързана със задоволяването на някои основни потребности:

- всеки ученик да бъде част от групата;
- да се чувстват независими;
- да се усещат знаещи;
- да бъдат приети такива, каквито са;
- да се подпомогнат в развитие на чувство за отговорност;
- да повишат усещането за самостоятелност;
- да се справят с грешките и провалите;
- да развият адекватна самооценка;
- да формират добри междуличностни взаимоотношения и др.

Партньорство с родителите

Ролята на родителите и на семейната среда е от голямо значение за развитието на детето. Работата с родителите е изключително важна още при мотивирането им да предприемат необходимите стъпки за оценка на образователните потребности на учениците от екип за подкрепа на личностното развитие и предоставяне на адекватни условия и ресурси за образованието им. Семейството и училището участват като равностойни партньори в интеграционния процес на ученици със СОП. Родителите и педагогическите специалисти са тези, които имат най-тесен контакт с детето, и всеки от тях по свой начин оказва влияние върху формирането на личността на детето.

За годините, в които гимназията обучава ученици със СОП, между училището и родителите се наблюдава изградено доверие, уважение и сътрудничество. Те се изразяват в съобразяване с чувствата и решенията на родителите, във внимателното отношение на педагогическите специалисти към теми, за които трудно се говори, съпричастност от тяхна страна към проблемите на ученика и семейството и от страна на родителите към учебния процес. Формите на сътрудничество са различни: родителски срещи; индивидуални срещи с родители и ученици; които се провеждат с директор, заместник-директор, класен ръководител, психолог, ресурсен учител; присъствие на родителя по време на обучението, посещения на културни мероприятия и др. В началото на учебната година чрез анкетно проучване се изготвя план за работа с родители, който е съобразен с нуждите им. Семействата имат различни потребности, възможности и приоритети. Някои от тях имат по-голяма нужда от помощ, други – по-малка. Едни семейства разчитат на повече информация, предоставена от училището, други – на по-малко, но всички те се нуждаят от разбиране, от внимание, от различни начини за общуване със специалистите от училището. Гимназията се стреми да помага на семействата, като ги направи знаещи и можещи до такава степен, че да бъдат независими от специалистите при взимане на решения, касаещи бъдещето на техните деца.

Общата дейност, отговорност и партньорство между училището и семейството, техните общи усилия за решаването на проблемите на учениците със СОП са важен етап в процеса на тяхното приобщаване. Съществуващите взаимоотношения между училището и семейството създават условия за обективна оценка на способностите на ученика и точно определяне какво може да прави той, с точно колко и каква помощ. Най-голям дял от тежестта по отглеждането и възпитанието на децата със СОП поемат родителите, поради което те трябва да бъдат добре информирани. Това подпомага формирането на правилно отношение към децата в семейната среда, като по този начин родителите създават условия за по-нататъшното развитие на детето и интегрирането му в обществото. Социалната адаптация и интеграция на учениците със СОП не се обуславят от знанията, уменията и навиците, формирани само

и единствено в училище. От особено важно значение в този процес е и ролята на семейството. Семействата имат различни приоритети и потребности. За да работим добре с нашите възпитаници, ние се опитваме да отговорим на потребностите на семейството, т.е. да бъдем полезни на родителите, така че те да бъдат достъпни и благоразположени към нуждите на своите деца.

През годините родителската общност показваше съпричастност, благодарност, сътрудничество, с което благоприятстваше за добрата интеграция на учениците, но и за постигане на успехи в гимназията при работата с ученици със СОП.

Работа в екип – психолог, ресурсен учител, логопед, масови учители и др. специалисти

Между ръководството, ресурсния учител, психолога, учителите и родителите са изградени добри екипни взаимоотношения. Осъществява се ефективен диалог, което е предпоставка интеграционният процес да протича нормално. Екипът от специалисти, които работят, поставя учениковата личност със СОП в центъра на педагогическия процес. Това дава възможност да се въздейства върху различни страни от развитието на ученика, като се залага на непрекъснатост в процеса. В своята дейност членовете на екипа в зависимост от своята квалификация търсят оптимално подходящите форми, методи и средства за работа, съобразявайки се с индивидуалните потребности на ученика и неговите родители. Със заповед на директора на гимназията са определени екипи за допълнителна подкрепа на личностното развитие. Членовете на тези екипи включват психолог, ресурсен учител, класни ръководители – ръководители на екипа, учители, преподаващи на ученици със СОП, родители, социални работници, ръководители на ЦНСТ. Екипът провежда периодични заседания в съответствие със ЗПУО и Наредбата за приобщаващо образование. При необходимост се организират извънредни заседания.

Тясната връзка между специалистите, от една страна, и семейството, от друга, създава условия за обективна оценка на способностите на ученика и оказване на помощ съобразно неговите нужди. Педагогическият състав в училище е отзивчив към проблемите на всяко семейство. Положителните и изпълнени с доверие взаимоотношения подпомагат ефективното решаване на възникнали проблеми, подпомагат развитието във важни индивидуални области, сред които: когнитивни, двигателни, комуникативни, игрови.

Сътрудничество с училищното ръководство

Училищното ръководство е изключително компетентно по проблемите на приобщаването на ученици със специални образователни потребности. Директорът подхожда чувствително и с разбиране към избора на подходящи дейности, които училището може да предложи и реализира за добрата адаптация и обучение на такива ученици. Ръководството на училището осигурява възможност, насърчавайки учителите за срещи, в които да се споделят идеи

и методи на работа. То подкрепя и осигурява възможност за обучение на педагогическия състав. Директорът проявява силна заинтересованост към обучението и емоционалната атмосфера в класовете. Осъществява непрекъснат контакт с учениците със СОП и техните родители.

Квалификация на педагогическите специалисти

От съществено значение е начинът, по който се посрещат специфичните нужди на ученици с обучителни трудности в училище. Педагогическите специалисти осъществяват непосредствен контакт с учениците през по-голямата част от учебното време в рамките на своята работа. Те натрупват обширни наблюдения върху техните изяви и поведение, формират представа за потенциалните им възможности.

Ролята на учителя в учебния процес не е да диагностицира проблеми, а да сигнализира пред родителите за наличието на трудности. Поради немалкия брой ученици със СОП в гимназията учителите са декларирали нееднократно желание да разпознават състоянията на децата и техните диагнози. В тази връзка, в гимназията се провеждат обучения във вид на вътрешноквалификационни съвещания. Ресурсният учител и психологът подготвят и представят пред колегията желаната тема. В рамките на тези съвещания учителите получават информация за различните обучителни трудности на учениците, получават препоръки и съвети как да действат в различни ситуации, какви методи в преподаването да прилагат, както и какви подходи за изпитване да използват.

През последните години учителите в ПГГСД „Николай Хайтов“ придобиха увереност в работата с ученици със СОП и умения за задържане на интереса им и за насърчаване на участието им в учебния процес. Подобряването на квалификацията за работа с ученици със СОП е добра практика, в която ръководството на гимназията непрекъснато инвестира.

Участие в занимания по интереси

В ПГГСД „Николай Хайтов“ се организира многообразие от клубове за занимания по интереси. През годините те бяха част от проект УСПЕХ и проект „Твоят час“. През учебната 2018/2019 г. заниманията по интереси станаха част от училищната политика, заложили в Наредбата за приобщаващо образование. След проведено анкетно проучване в Гимназията по дървообработване се формираха 14 клуба. В тях са включени 170 ученици. Важно е да се отбележи, че всички ученици със специални образователни потребности участват в един или повече клубове за занимания по интереси. През новата учебна година занимания по интереси ще се осъществяват като част от проект „Подкрепа за успех“. Интересът към тези занимания е голям, а предлагането – разнообразно. Участието в тях действа мотивиращо и мобилизиращо на учениците. Осигурява възможност за неформално общуване между ученици и учител – ръководител на кръжока. Стимулира учениците за развиване на четивна-

та грамотност, подготовка на табла и участие в конкурси с есета и разкази. В тези занятия те имат възможност да присъстват със своите родители. Комуникацията с родителите подпомага нашата дейност и позволява постигането на добър диалог на трите основни нива: ученици – родители – учители.

Взаимодействие с неправителствени организации

Един от партньорите на гимназията е Агенция за социално развитие „Вижън“. Някои от учениците през годините бяха придружавани от социален асистент. През последните години Агенцията осигуряваше за възпитаниците от специалните паралелки по един асистент на клас. През настоящата година, във връзка с нарастването броя на ученици със специални образователни потребности, трима социални асистенти ще обслужват гимназията. Друг наш партньор е фондация „Лумос“. През годините в ПГГСД „Николай Хайтов“ се провеждат работни срещи, в които се представя дейността на Фондацията пред ръководство, ученици, учители и родители. Осъществяват се редица занятия по метода „Различни, но заедно“, в които ученици със и без СОП дискутират теми, важни за тяхното бъдеще. Партньор на училището е и фондация „Радост за нашите деца“. Голяма част от учениците са потребители на Фондацията, а съвместно с двете организации реализираме много дейности, насочени към учениците със специални образователни потребности. Професионалната гимназия по горско стопанство и дървообработване „Николай Хайтов“ – Варна, партнира на Сдружение за подкрепа на лица с умствени затруднения за промяна на модела за грижа на хората с увреждания. Нашият екип заедно с учениците още от откриването на ДЦ „Ривиера“ се включва в подобряването на дворното пространство на Центъра. Възпитаниците ни от специалност „Озеленяване и цветарство“ се включват в съвместни дейности на ДЦ „Ривиера“ за обучение и усвояване на технически методи за поддръжка на зелените площи в двора и изработване на градинско обзавеждане. Вече десет години общуването между младите хора и съвместната ни работа доказват успоредно с постигане интегрирането на лица с интелектуални затруднения и промяна в приемане на различието във всичките му форми. През миналата учебна година се създадоха контакти и с фондация „Сдружение за теб“. В партньорство с училището се проведеха съвместни летни инициативи, насочени към осмисляне на лятната ваканция на младите хора. Инициирани бяха различни дейности и мероприятия, а учениците бяха придружени от психолога на гимназията.

През настоящата година интерес към нашите ученици проявиха и от сдружение „Асоциация за международно обществено развитие“ (АМОР), които в партньорство с Териториалната организация на научно-техническите съюзи – Варна, работиха по програма по младежки проекти на Община Варна „Академия „Предприемач“. Ученици със специални потребности от X клас проявиха интерес и се включиха в Проекта.

Отчетен напредък при завършване

В ППГСД „Николай Хайтов“ съществува добра система за адаптация и интеграция на ученици със специални образователни потребности. При завършилите ученици се наблюдава безспорен *напредък* по отношение на:

- придобити знания и умения;
- самостоятелно справяне с редица практически задачи;
- в училище се чувстват сигурни и защитени;
- харесва им да общуват помежду си с други ученици в гимназията;
- поведението им на обществени места е по-спокойно;
- часовете им по практики са интересни, полезни и значими;
- проявяват вискателност както към себе си, така и към другите;
- намалява агресивността, увеличава се двигателната им активност, подобрява се фината моторика и др;
- успешно завършване на X и XII клас с успешно взети държавни, зрелостни и квалификационни изпити.

Трудности и недостатъци:

- бързо се изморяват или се отегчават от еднообразни дейности;
- не подготвят системно уроците си и домашните си задания;
- сред някои от тях се наблюдават своенравност, емоционална и поведенческа лабилност;
- ограничен речников запас;
- необходимост от повече разяснения и обяснения за разбиране на материала;
- необходимост от ежедневна помощ и подкрепа в справянето им.

Въпросите, които все още остават неизяснени в обществото, са свързани с реализацията на завършилите ученици със СОП. Усилията, положени от страна на ръководството и на служителите в гимназията, остават безрезултатни, въпреки че са провеждани многобройни срещи със служители на Бюрото по труда и с фирми от бранша. Дали само кризата е виновна те да не се реализират, или има и други административни пречки, това остава неизяснено. Държавната намеса е наложителна в тези трудни времена, за да се създадат условия завършилите младежи със СОП да започнат работа по съответна специалност. Тя трябва да се реализира в дългосрочна перспектива, а не само с временна заетост. В противен случай те отново се връщат на предишното си ниво на развитие. Професията и достойната трудова реализация за всеки ученик трябва да е основната цел и мотото на училищата, които обучават ученици с интелектуални затруднения за трудовия пазар. Тук целта не е подготовка за по-нататъшно обучение, тъй като това се счита за краен етап на обучението. Поради това ние се чувстваме отговорни за обучението, но и за успешното настаняване след това на учениците на работа. Разбира се, това невинаги е възможно, но усилията ни са насочени към реализиране на тази цел.

Заклучение

ПГГСД „Николай Хайтов“ е една от първите гимназии във Варна, която смело и отговорно пое предизвикателството да обучава ученици със СОП. Десетгодишният опит, добрият екип от специалисти, отговорността в работата на учители и служители, доброто партньорство и доверие от родителите, добрата материално-техническа база и др. допринесоха за изграждане на модел за работа с ученици със СОП. Настоящият модел освен добър се оказа работещ и успешен в работата с нашите възпитаници и техните родители. За новата 2019/2020 г. нови 11 ученици са насочени от екип на РУО – Варна, за обучение по различни професии и специалности в ПГГСД „Николай Хайтов“. За съжаление, специализираните паралелки предстои да изведат своя последен випуск през 2020 г. Ръководството и екипът от педагогически специалисти са ентузиазирани, знаещи и можещи хора, които продължават своята работа в посока обучение, възпитание, адаптация и социализация на учениците, и в частност тези със специални образователни потребности.

SHARING 10-YEARS EXPERIENCE AND GOOD PRACTICES IN WORKING WITH STUDENTS WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS IN THE VOCATIONAL SCHOOL “NIKOLAY HAYTOV”

Abstract. The text presents an already established model for educating students with special educational needs (SEN). The Vocational School of Forestry and Woodworking “Nikolay Haytov” has been training students with special educational needs for more than 10 years. Such experience and many years of practice have enabled us and contributed to building a working model in our institution which, on the eve of the 95th anniversary from the foundation of the school, deserves to be shared and presented.

Keywords: philosophy; special educational needs; education; help; children with special educational needs; conflicts; problem solving

✉ **Eng. Mariya Georgieva**
Principal

✉ **Dr. Maya Rogashka**
Vice-Principal

Vocational School of Forestry and Woodworking “Nikolay Haytov”
Varna, Bulgaria

E-mail: mgeorgieva1@abv.bg
E-mail: maia_rogashka@abv.bg